УДК 94(477)«1953/1964»:378

Лук'яненко О. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри культурології, Полтавський національний
педагогічний університет ім. В. Г. Короленка
(Україна, Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com

«Мій характер не підходить для вчителювання»: професійне покликання студентів педагогічних вишів УРСР доби «відлиги» (Ч. 1)

Ілюструється еволюція профорієнтаційної роботи педінститутів УРСР періоду десталінізації (1953–1964 рр.). Застосування методу контент–аналізу педагогічної преси дозволило описати проблему свідомого професійного вибору; виявити «хибність» вибору учительського шляху, порівняти бажання студентів їхати за розподілом на педагогічну роботу з ухилянням від неї.

Ключові слова: *повсякдення, профорієнтація, працевлаштування студентів, вища педагогічна школа, десталінізація.*

У нинішній Україні ринок формує попит на спеціаліста. У повоєнній УРСР попит визначався банальним браком кадрів у розореній лихоліттям країні. До часів «відлиги» незабезпеченість шкіл учителями дещо покращилася, хоча й залишалася далекою від ідеалу. Проте, ця розвідка не про кількісний склад шкіл республіки. Вона про тих, хто обирав місце біля класної дошки за покликом серце – вихованців педагогічних інститутів країни. Ми спробуємо дати аналіз офіційного образу учительського покликання, який намагалися витворити у Радянському Союзу. Одним із провідних творців цього була профільна періодична преса – газета «Радянська освіта». На її шпальтах упродовж 1953–1964 рр. з'явилося чимало публікацій, що демонстрували ставлення держави до студентського професійного вибору.

Звісно, найзначніший пласт статей мав демонструвати цілком свідомий вибір професійного майбутнього молодою людиною. Прикметно, що преса не вбачала за необхідне пропагувати осмислений потяг до учительства до другої половини 1950–х. Та й перший «ідеологічний залп» було зроблено поетичними роздумами студента Львівського педінституту П. Бубнія [1], а не зрізом опитувань, чи наслідками профорієнтації. Хоча, слід визнати, що інколи такі «поетичні одкровення» діяли успішніше за бюрократичні заходи. Молодий освітянин у своєму творі по суті описав головні проблеми педагогічного вибору тогочасної молоді. Найперша полягала у тому, що учительська стежка була привабливою найбільше для вихідців із сіл, а не великих мегаполісів. Друга – педінститут часто перетворювався на місце здобування диплома, а не на місце шліфування навичок за покликанням: «Я із села прийшов до тебе, / Любимий інституте мій! / Не тому, що з диплом треба / Людині бути молодій». Третя проблем крутилася навколо розподілу випускників і до неї ми повернемося трохи згодом: «Я хочу потім працювати / Нехай в найдальшому селі, / Бо й там допитливі малята / Чекають справжніх вчителів». Четверте питання, порушене юним поетом, стосувалося саме проблеми свідомого вибору учительської стезі. Тож, що пропонувалося вважати дійсно усвідомленим кроком, кого вважали ідеальним учителем? Перелік рис зводився до уміння самостійного навчання та любові до самовдосконалення, гуманістична парадигма навчання та любов до дітей, («Не тих, що з книгами не дружать, / Несуть нікчемні люди в клас, / Не тих, що холодно й байдуже / Дітей стрічають кожен раз»), виконання розпоряджень стосовно розподілу, відданість малій батьківщині («Не тих, що всякою ціною / До міста рвуться із села. / Звідтіль, де стежкою прямою / До вузу юність моя йшла») та служіння великій Вітчизні з тим, що нині зоветься самовигоранням учителя на робочому місці («А тих, що скрізь в усіх куточках / Вітчизну бачать, служать їй. / І учням, мов синам і дочкам, / Вогонь душі дарують свій») [1].

Чому проблема вибору студента стала такою актуальною лише у середині 1950–х? Напевне, демократизація суспільства брала верх і дозволила говорити вголос про задавнені негаразди. Школи довгий час комплектувалися не лише з випускників педагогічних інститутів, але й з класичних університетів. Останні заходили до класів відверто силуючи себе. Так, у жовтні 1957 р. облвно Сталінської області довго «терпіли» у себе «учителів проти волі», аж поки не стали звертатися до керівництва з проханням направляти на роботу виключно з педагогічних вишів. Ця історія стала одним із мотиваторів студентів Сталінського педінституту свідомо обирати професійний шлях [2]. З іншого боку, навіть ті вихованці педагогічних вишів, що цілком обдумано обирали своє майбутнє, уже за учительським столом констатували таку ж безпорадність, яка була притаманна вихованцям університетів. Наприклад, випускник СумДПІ 1956 р., а на той час уже учитель Коржівської середньої школи Роменського району Сумщини писав у жовтні 1957 р., що в перші тижні роботи самотужки виправляв помилки та заповнював прогалини у знаннях. Він витратив багато часу й енергії, бо підготовка випускника інститутом була недостатньою. Проблема була саме у площині практичного. У виші мало проводили екскурсій, не знайомили із сучасною технікою, промисловим та сільськогосподарським виробництвом тощо [3].

У 1958 р. періодична преса звернулася не лише до актуалізації проблеми через особистий приклад окремих студентів. До нього стали долучати зовнішню політику та ідеологію. Прикладом було навчання Петра Нарівчого на фізматі Львівського ДПІ, який з дитинства мрія бути вчителем та оберігати «найдорожчий скарб суспільства» – дітей. Він мав одночасно з професіє учителя ідеалізувати й радянську дійсність, яка «дозволила» вчитися людям на відміну від «панської Польщі» [4].

Іншим нововведенням 1958 р. стала реклама профорієнтаційної роботи. У згадуваному вище СумДПІ працював центр роботи з обдарованою молоддю. Через мережу гуртків та спецсемінарів інститут підшукував собі мотивованих абітурієнтів [5]. Мотивація бути вчителем мала б заступити всі інші потреби та бажання. Ідеалом мав би стати спеціаліст, який нехтував навіть рідною сім'єю заради професії. Зізнаємося, що за родом діяльності учитель і справді часто приносить родину на вівтар роботи. У 1960 р. це навіть віталося. Студенти А. Солонський навіть присвятив цьому вірш «Мати». Прикметно, що матір'ю він називав не біологічну матір, а вчительку. Педагогічний виш мав стати не єдиним джерелом професійного натхнення. Постійний контакт із педагогічним досвідом мав відбуватися навіть у години відпочинку («І знов до болю рідне все й знайоме: / Зелені луки, гуси на ріці… / Не йду – лечу від станції до дому / З студентським чемоданчиком в руці»). Навіть зважаючи на поетичну форму викладу думок, акцент очевидний. Для молодої людини контакт з професійним наставником мав стояти на порядок вище родинних взаємин («Десь мати, певно, з двору виглядає,

/ І соняхи в кашкетах набакир… / А я, неначе в рідний, завертаю / До вчительки любимої у двір…») [6].

Найактивніше преса почала втручатися у формування позитивного професійного вибору студентів у кінці «відлиги». Звісно, вірші як ідеологічна зброя не поділися нікуди. Саме крізь них доносили нематеріальні (я б сказав духовні, якщо це можливо у матеріалістичному середовищі) мотиви педагогічного покликання. Прикладом слугує твір студента Запорізького ДПІ Микола Лиходіда. У 1962 р. його слова зазвучали на республіку зі шпальт «Радянської освіти»: «Свою мету, / Мов сонце, світлу бачу я: / Щоб, / В клас прийду учителем коли, / Мої думки / У серці у дитячому, / Немов сережки клена, / Проросли» [7]. Таким чином, якщо дозволите, стверджувалася вічність професійного покликання, його непідвладність часові – а це доволі потужний мотиватор молодим амбіційним людям.

Це важливо і з того боку, що на початку 1960–х рр. до педагогічних вишів вступила велика кількість так званих «виробничників», які до того з професією учителя зустрічалися лише сидячи за шкільними партами чи ведучи до школи своїх дітей. Актуальність покликання у професії стала явнішою. Аби побачити, що освіта перетворювалася на різнокольоровий клаптиковий килим, достатньо поглянути на одну із заміток з «Радянської освіти» за 1963 р. Кореспондент видання із захопленням констатував, що про 1 вересня «серед гомінкої, щасливої, радянської дітвори» серед студентів Київського ДПІ іноземних мов мріяли колишні прикордонники Іван Льольченко та Володимир Самокша, колгоспниця Євдокія Литвиненко і робітниці взуттєвих фабрик Надя Шум та Любов Огородник [8]. Тут зауважимо лише, що серед хвилі виробничників був значний відсоток тих, хто переступи поріг педагогічного інституту, мріючи бути учителем. Однак, згодом оголилася проблема педагогічної непридатності більшості абітурієнтів. Хоча саме тоді виші почали «масований наступ» на свідомість своїх вихованців. Професійна орієнтація у стінах вишів розгорнулася з неабиякою силою. Скажімо, в Івано–Франківському ДПІ для цього створили систему профорієнтаційних стендів у корпусі та по аудиторіях. Серед засобів впливу були дошки з описом сьогодення шкіл («У школах області»), практичного боку роботи викладачів вишу у сфері середньої освіти («Допомога школі»), огляд педагогічної преси («Педагогічна інформація», «Новини педагогічної літератури» та «Науково–публіцистичні праці членів кафедри педагогіки»). Особливе місце займав стенд «Студенти повідомляють». Це було дзеркало практики на Рівненщині, Луганщині, Волині та на Прикарпатті. Крізь нього можна було побачити як плюси підготовки, так і негаразди у формування майбутнього учителя [9].

Доволі цікавим виявився образ молодої людини в цілому та майбутнього учителя зокрема у поетичному змалюванні студента Ніжинського ДПІ Василя Щербоноса. У жовтні 1963 р. «Радянська освіта» надрукувала його вірш «Розмова з ровесником» [10]. Із нього можна відтворити загальні риси про професійне майбуття та повсякдення студента педагогічного вишу. Так, студентство попри юний вік розглядалося як одна з основ трудового народу на рівні з робітниками, колгоспниками та солдатами («Будівники, / Студенти і солдати, / Крилатії ровесники мої, / Своїх народжень / Пригадайте дати, / Скромненькі біографії свої»). Це було повоєнне покоління двадцятилітніх молодих людей, яке отримало значний ідеологічний багаж у вигляді легенд про революційну осінь 1917 року та міфи про радянсько–німецьку війну 1941–1945 років (Що згадувать? / Ніхто з нас, / Котрим нині / Усього лиш по двадцять–двадцять–два, / Не штурмував / У ніч тривожну Зимній, / В боях за Волгу / Участі не брав»). Це – основа ідеологічного впливу не лише на підростаюче покоління, але й базис для створення радянського пантеону у головах самих студентів. Юнацтву годилося гордо зносити усі можливі поневіряння та труднощі, бо саме від них залежала подальша доля країни («Та з нас ніхто / На долю скарг не пише, / Нехай до нас / Ще слава не прийшла, / Але погляньте / Навкруги пильніше, / Які на нас / Чекають скрізь діла»). Молодий учитель разом з іншими радянськими громадянами мав закласти такий собі «Вічний комуністичний рейх» – квітучу оазу з–поміж загниваючого світу. Тим паче, що студентство уже поповнювало лави комуністичний бригад, які мали бути рушієм нового суспільства («Належить нам / Зробить квітучим садом / Радянську землю / На мільйони літ, / Комуністичні здружені бригади – / Це ж зримий / Комунізму первоцвіт»). З рештою, від юних сердець вимагалася робота за покликом серця. Вона мала бути щирою, надмірною, сповненою самопожертви та виклику наступним поколінням («Ровеснику! / Підвівшись на світанку, / Весь день не знаймо / Спокою рукам. / Щоб на могли / Позаздрити нащадки, / Як ми сьогодні / Заздримо батькам») [10]. Звісно, це не була пряма агітація за свідомий вибір професії учителя. Проте, з вірша стає зрозумілою висока планка, яку ставили перед педагогом ідеологи. І не всі студенти хотіли чи то могли нести цю відповідальність «освітянського месії» на селі.

Хоча тих, хто згодився, була й немала кількість. На початку 1960–х преса почала звертатися до агітації з використанням живих прикладів успішних освітян. У листопаді 1963 р. «зразковими» були названі 600 випускників Вінницького ДПІ, що стали відмінники народної освіти. Кореспондент відверто називав їх «одержимими». Ця педагогічна одержимість, на його думку, мала одне глибоке джерело –Антона Францевича Машинського, декана факультету підготовки учителів 1–4 класів. Преса убила двох зайців одночасно. З одного боку, показали, що виші мали прищеплювати любов до професії прикладами з реального життя. З іншого – що перебування викладача у кабінеті не просто не заважає йому знати, що скоїлося у гуртожитку чи хто замість того, щоб бути на лекції, блукає по місту. Він має бути магнітом, до якого, що б не трапилося, тягнулися б студенти, щоб учитися в нього педагогічного хисту [11].

Роль живого прикладу в агітації за «учительське майбутнє» дійсно ставала визначальною. Скажімо, в Івано–Франківську у січні 1964 р. виш організував спеціальну конференцію на тему «Вчитель у школі – що сіяч у полі». Окрім заслужених та відомих, на ній виступали й умотивовані студенти. Не даремно завідувач кафедри педагогіки Е. Гришин зауважив, що «хороший студент сьогодні – це маяк народної освіти у майбутньому» [12]. Для цього у періодиці почали змальовувати образ молодої людини, яка уже з інститутської лави готувала себе до роботи за учительським столом. Приклади знаходили по всій території УРСР. У Сумському ДПІ такою виявилася Шура Титаренко, яка швидко стала загальною улюбленицею учителів і дітей Рожковицької

восьмирічки у Середньо–Будському районі Сумщини. Четвертокурсниця окрім освітньої роботи, ще керувала танцювальним гуртком. Її слова мали стати дороговказом для інших: «Це любов до обраної професії, праця за покликанням, за велінням серця. А це – основа в будь–якій справі» [13]. Таке «веління серця» в окремих закладах програмували чи не щороку. Івано–Франківські освітяни, окрім згаданих вище періодичних конференцій, мали за традицію у травні проводити Свято учителя в обласному театрі. На ньому у якості реклами престижності професії давали слово успішним педагогам. Після них обов'язково заслуховували молодь, яка мала переконати аудиторію у своїй відданості справі та майбутній професії [14].

Загалом, на початку 1960–х вища школа перейшла від слів до дій. Наприклад. Ніжинські викладачі розуміли, що на І курси педінститутів часто приходили випадкові і байдужі до професії люди. Для фільтрації набору педагоги обрали схему «школа–олімпіаді–виш». Інститут мотивував та зацікавлював учнів–учасників предметних олімпіад на навчання [15]. З іншого боку долали проблему свідомого вибору майбутнього інші педінститути. У 1964 р. Луганський виш організували безоплатні курси в для природничників та математиків. У Полтавський ДПІ організував мережу самооплатних очних та безоплатних заочних курсів у Полтаві, Кременчуці, Карлівці, Лубнах та Миргороді. До речі, таким чином виші долали не лише проблему осмисленого навчання, але й набору як такого. Скажімо, в Луганську уже на 20 липня 1964 р. на 435 місць було подано 1400 заяв, 280 з яких надійшли від працюючої молоді. А у Полтавський виш – на 350 місць – 872 заяви (135 від молоді з виробництва). Проте, були місця, де молоді люди з точки зору держави неохоче йшли за покликанням здобувати учительську майстерність. У той самий період Херсонський педагогічний – на 300 місць було подано 477 заяв, а до Бердичіва 186 на 150 наявних місць [16]. Звісно, це можна потрактувати двояко. З одного боку, Луганськ та Полтава з конкурсом три людини на місце мали чим пишатися. Проте, окрім свідомих майбутніх учителів, до них могли вступати пересічні шукачі диплому. Тому Бердичів та Херсон могли б мати рафінованіших освітян у майбутньому, які б поповнили школи країв.

Значну справу у процесі формування контингенту педагогічних вишів робити колишні випускники. Вони були безоплатною рекламою закладів на робочих місцях у найвіддаленіших селах областей. Так, у Ніжині більшість абітурієнтів 1964 р. були учнями колишніх випускників педінституту. Незрима пропагандистська робота колишніх студентів забезпечила вищій школі конкурс у 3 особи на місце – на 375 місць було подано більше 1 тис. заяв [17].

Звичайно, курси як система відбору «педагогічно здібних» не завжди виправдовували себе. У 1963 р. освітяни Черкаського педінституту робили все можливе для вияву та залучення до навчання якомога здібніших молодих людей. Педагоги їздили по школах області, закріплювали агітаторів за районами, відкрили очні й заочні підготовчі курси. Але того року на 100 місць фізико–математичного факультету подали 145 заяви – виш розраховував на в рази більше число. У 1964 р. було краще. Директор закладу О. Тканко зауважував, що окрім власне бажань самих педагогів, велику роль тут відігравало бажання дітей. Він називав молодь чутливим барометром, стрілка якого завжди повернута до всього важливого, цікавого та перспективного. Саме тому у 1964 р. виш на 25 місць хіміків–біологів отримав 418 заяв. Як зауважив очільник Черкаського ДПІ, «ідеї хімізації народного господарства, незвідані та манливі перспективи великої хімії перегнули стрілку барометра в свій бік» [18]. Плюс для вишу одночасно був мінусом у профорієнтації. Якщо пригледітись, то студенти обирали спочатку хімію, а вже потім педагогічне покликання як своє майбутнє.

Можливо, саме тому у Дрогобичі виш запитував свого абітурієнта крізь вступний твір, чому той обрав професію педагога? Тим паче, що у більшості випадків молоді люди пояснювали свій вибір доволі банально. Одні говорили про своє бажання навчати дітей читати й писати, інші – мрією (!) працювати над учнівськими зошитами вночі. Не даремно викладачі вишу констатували зубожіння думки та казенну холодність вступників. Молодь мала ділові позитивні якості. Проте, їй бракувало закоханості у трудову діяльність учителів [19].

Список використаних джерел

1. Бубній П. Мій шлях // Радянська освіта. – 19 січня 1957. – №2. – С.1.
2. Курдюмова О., Омеляненко І., Холодій Б. З досвіду перебудови викладання суспільних наук // Радянська освіта. – 16 лютого 1957. – №7. – С.4.
3. Стухіставець В. Слово до вузів // Радянська освіта. – 16 лютого 1957. – №7. – С.3.
4. Нарівчий П. Здійснена мрія // Радянська освіта. – 5 травня 1958. – №18. – С.3.
5. Чертков Й., Ляшенко Л. Підказане досвідом інституту // Радянська освіта. – 22 листопада 1958. – №47. – С.4.
6. Солонський А. Мати // Радянська освіта. – 29 червня 1960. – №52. – С.2.
7. Лиходід М. Кленові сережки // Радянська освіта. – 17 лютого 1962. – №14. – С.4.
8. Юзвенко Л. По–діловому // Радянська освіта. – 4 вересня 1963. – №70. – С.2.
9. Юзвенко Л. За кафедрою – практик // Радянська освіта. – 12 жовтня 1963. – №81. – С.2.
10. Щербоніс В. Розмова з ровесником // Радянська освіта. – 26 жовтня 1963. – №85. – С.1.
11. Ткаченко О. Одержимі // Радянська освіта. – 13 листопада 1963. – №90. – С.2.
12. Креховецький В. Щира розмова // Радянська освіта. – 4 січня 1964. – №2. – С.1.
13. Науменко І. Коли ти учитель за покликанням // Радянська освіта. – 4 січня 1964. – №2. – С.1.
14. Креховецький В., Гнесицький М. Народження традиції // Радянська освіта. – 29 травня 1964. – №43. – С.2.
15. Пінчук Т. Гідне поповнення // Радянська освіта. – 10 червня 1964. – №46. – С.2.
16. Капелюшник І. Педінститут і новий прийом // Радянська освіта. – 25 липня 1964. – №59. – С.2.
17. Новомінський А. Сила традицій // Радянська освіта. – 15 серпня 1964. – №64. – С.2.
18. Барометр покликання // Радянська освіта. – 19 серпня 1964. – №66. – С.2.
19. Сюта О. Хто ти, молодий наставнику? // Радянська освіта. – 19 вересня 1964. – №75. – С.2.

References

1. Bubniy P. Miy shlyakh // Radyans'ka osvita. – 19 sichnya 1957. – №2. – S.1.
2. Kurdyumova O., Omelyanenko I., Kholodiy B. Z dosvidu perebudovy vykladannya suspil'nykh nauk // Radyans'ka osvita. – 16 lyutoho 1957. – №7. – S.4.
3. Stukhistavets' V. Slovo do vuziv // Radyans'ka osvita. – 16 lyutoho 1957. – №7. – S.3.
4. Narivchyy P. Zdiysnena mriya // Radyans'ka osvita. – 5 travnya 1958. – №18. – S.3.
5. Chertkov Y., Lyashenko L. Pidkazane dosvidom instytutu // Radyans'ka osvita. – 22 lystopada 1958. – №47. – S.4.
6. Solons'kyy A. Maty // Radyans'ka osvita. – 29 chervnya 1960. – №52. – S.2.

7. Lykhodid M. Klenovi serezhky // Radyans'ka osvita. – 17 lyutoho 1962. – №14. – S.4.
8. Yuzvenko L. Po–dilovomu // Radyans'ka osvita. – 4 veresnya 1963. – №70. – S.2.
9. Yuzvenko L. Za kafedroyu – praktyk // Radyans'ka osvita. – 12 zhovtnya 1963. – №81. – S.2.
10. Shcherbonis V. Rozmova z rovesnykom // Radyans'ka osvita. – 26 zhovtnya 1963. – №85. – S.1.
11. Tkachenko O. Oderzhymi // Radyans'ka osvita. – 13 lystopada 1963. – №90. – S.2.
12. Krekhovets'kyy V. Shchyra rozmova // Radyans'ka osvita. – 4 sichnya 1964. – №2. – S.1.
13. Naumenko I. Koly ty uchytel' za poklykannyam // Radyans'ka osvita. – 4 sichnya 1964. – №2. – S.1.
14. Krekhovets'kyy V., Hnesyts'kyy M. Narodzhennya tradytsiyi // Radyans'ka osvita. – 29 travnya 1964. – №43. – S.2.
15. Pinchuk T. Hidne popovnennya // Radyans'ka osvita. – 10 chervnya 1964. – №46. – S.2.
16. Kapelyushnyk I. Pedinstytut i novyy pryyom // Radyans'ka osvita. – 25 lypnya 1964. – №59. – S.2.
17. Novomins'kyy A. Syla tradytsiy // Radyans'ka osvita. – 15 serpnya 1964. – №64. – S.2.
18. Barometr poklykannya // Radyans'ka osvita. – 19 serpnya 1964. – №66. – S.2.
19. Syuta O. Khto ty, molodyy nastavnyku? // Radyans'ka osvita. – 19 veresnya 1964. – №75. – S.2.

Lukyanenko O. V., *Ph.D. in History, Senior lecturer of cultural sub–department in V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University (Ukraine, Poltava), lukyanenko.ov@gmail.com*

«My character is not suitable for teaching»: professional vocation of students of pedagogical institutes of the Ukrainian SSR of the «thaw» period (1)

The article illustrates the evolution of the career guidance of the pedagogical institutes of the Ukrainian SSR during the period of de–Stalinization (1953–1964). Application of content analysis of pedagogical the press allowed to describe the problem of conscious professional choice; to identify the «falsity» of choosing teacher's way and let compare the wish of students to go on educational work according to the distribution with avoidance of it.

Keywords: *everyday life, career guidance, student employment, Higher Pedagogical School, de–Stalinization.*

Лукьяненко А. В., *кандидат исторических наук, старший преподаватель кафедры культурологии, Полтавский национальный педагогический университет им. В. Г. Короленко (Украина, Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com*

«Мой характер не подходит для учительства»: профессиональное призвание студентов педагогических вузов УССР времён «оттепели» (1)

Иллюстрируется эволюция профориентационной работы пединститутов УССР периода десталинизации (1953–1964 гг.). Применение метода контент–анализа педагогической прессы позволило описать проблему сознательного профессионального выбора; выявить «ошибочность» выбора учительского пути, сравнить желание студентов ехать по распределению на педагогическую работу с уклонением от нее.

Ключевые слова: *повседневность, профориентация, трудоустройство студентов, высшая педагогическая школа, десталинизация.*

УДК 94(477)«1953/1964»:378

Лук'яненко О. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри культурології, Полтавський національний
педагогічний університет ім. В. Г. Короленка
(Україна, Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com

«Мій характер не підходить для вчителювання»: професійне покликання студентів педагогічних вишів УРСР доби «відлиги» (Ч. 2)

Ілюструється еволюція профорієнтаційної роботи педінститутів УРСР періоду десталінізації (1953–1964 рр.). Застосування методу контент–аналізу педагогічної преси дозволило описати проблему свідомого професійного вибору; виявити «хибність» вибору учительського шляху, порівняти бажання студентів їхати за розподілом на педагогічну роботу з ухилянням від неї.

Ключові слова: *повсякдення, профорієнтація, працевлаштування студентів, вища педагогічна школа, десталінізація.*

Після Другої світової війни країна відчувала страшезний кадровий голод. Школи переживали це як ніхто інший. Країна селян та робітників найперше наповнювала працівниками самі виробничу сферу. Проте, на учительство теж звертали увагу. «Вождь народів» Йосип Сталін, як давній бог, обіцяв поставити учителя на ту височину, на якій той ще не був у жодній країні світу. Це були оманливі перспективи для молоді. Багато хто з випускників шкіл ішли до педагогічних інститутів, маючи цілком сформовану позицію бути педагогом. Проте, серед моря відданих були й ті, хто відверто заблукав у ньому. У добу «відлиги» освітянська преса вперше порушила це питання уже після розвінчування культу особи «корифея науки» Сталіна, ніби до того говорити про хиби к роботі було недозволено.

Прикметно, що проблема професійного вибору майбутніх учителів виникла у стінах класичного університету. У 1957 р. «Радянська освіта» опублікувала статтю, в якій критикувала процес підготовки учителя загальноосвітньої школи у межах таких академічних закладів. Студенти отримували гарні знання, проте відчували себе просто безпорадними, працюючи біля класної дошки. Кореспонденти стверджували, що молодь університетів отримувала вузьку спеціалізацію. Вона готувалася до наукової роботи. А смак до учительської діяльності не прищеплювався взагалі. Як приклад наводили слова випускника Київського університету І. Лінчука. Уже учителюючи у Рощахівській школі Бобринецького району Кіровоградської області, він жалівся: «Мій характер не підходить до вчителювання. Мені важко підтримувати з учнями контакт, тому що я не педагог і ніколи не думав їм бути. Я не можу забезпечити викладання в школі. Прошу дати мені відкріплення з області…» [1]. Згодом виявилося, що й у формування списків вступників на педагогічні напрями підготовки формувалися адміністративним шляхом – через примус. У Львівському державному університеті 1962 р. на педагогічний потік добровільно записався лише один (!) студент. Інших тридцятьох у майбутніх учителів «посвятила» рука декана. У 1963 році охочих працювати на педагогічній ниві виявилося всього двоє. А решта – теж близько тридцяти – просто доповнили куций педагогічний список. Не дивно, що кореспонденти «Радянської освіти» запитували, звідки молодь мала таку відраза до учительської професії? Та й саме таке явище охрестили «школобоязню» [3].

Проте, це було лише поодинокі звернення. Складалося враження, що проблема існувала виключно у класичних навчальних закладах. Педагогічні інститути апріорі приймали до себе лише тих, хто мрія бути учителем. Завіса таїни почала злітати на початку 1960–х. Про наявні проблеми, які зачіпалися виключно всередині самих колективів вишів, заговорили вголос. У 1961 р. до преси потрапили роздуми викладачів Черкаського ДПІ стосовно того, чи для всіх їхніх вихованців була омріяною професія учителя. Педагоги відзначали, що більшість дійсно обирала професію, бо пристрасно любила дітей та відчувала покликання до робити з ними. Проте, освітяни знали чимало випадків байдужості. Молоді люди мріяли стати хірургами, інженерами, агрономами або архітекторами – лише не вчителями. Вони опинялися у педагогічному виші тільки через існуючу система прийому до цього навчального закладу. Згідно з нею головне значення відігравала сума набраних на вступних іспитах балів. І перевага в один бал могла стати вирішальною. Черкащани зауважували, що більшість молодих людей з педагогічним покликанням залишалися поза вишем через недобір балів на іспитах. Це, на думку освітян, грало на руку особам без покликання, бо перешкоджало виявити справжній педагогічний талант.

Прикладів цьому у них було вдосталь. Так, студент Н. закінчив мовно–літературний факультет Черкаського ДПІ у 1960 р. Свого часу він хотів бути студентом Московського історико–архівного інституту, але не пройшов до нього за конкурсом. На щастя для нього, він зміг пройти поза конкурсом в педагогічний інститут, бо був «виробничником» – працював у друкарні і на виробництві. Та любов до учительства ніяк не прищеплювалася. Під час навчання у Черкасах він тричі намагався вступити до кіноінституту. Проте, його не допустили до вступних іспитів через брак сценічних даних. Згодом, після випуску з вишу, він подався до Ялтинської кіностудії. Але й там йому відмовили. І як казали освітяни Черкас, «і зараз блукає у пошуках долі». Вихід бачився в одному. Викладачі інституту пропонували затвердити комунікацію з членами кафедр педагогіки та психології при вступові до вишу. Обов'язковою вимогою мала б стати наявність характеристики–рекомендації зі школи, аби унеможливити появу випадкових людей у виші. Та держава мала обмеження по набору. Інститут мав щороку прийняти певну кількість осіб з виробничим стажем. Викладачі Черкаського ДПІ пропонували враховувати стаж виробничника лише тоді, коли той мав стаж роботи з дітьми [2].

Проте, проблема була не лише у тому, що діти приходили до вишу без почуття професійної придатності. Любов до учительства у багатьох закладах не виховувалася як така. У Миколаєві педагоги визнавали, що «байдужість оповила серця студентів». У 1963 році, на думку персоналу, керівництво не робило нічого, аби прищепити любов по професії. У виші не було стендів та брошур або ж «моніторів» з інформацією про маяків передового педагогічного досвіду краю. Не було й належної піонерської кімнати та інших профорієнтаційних аудиторій. Не відомо, наскільки це плачевною була картина усвідомлення молоддю свого професійного майбутнього. Та саме студентська байдужість та непридатність до роботи слугували виправданням викладачам Миколаївського ДПІ у часи сесії. У 1963 році вони відрахували після зимового складання іспитів студентів цілими списками. Неоднозначність ситуації була очевидно. Педагоги

вважали винуватими студентів, що помилилися з вибором вишу. Центральні органи та преса ж навпаки картали освітян, бо ті «не зуміли розкрити перед молоддю, яка щойно переступила поріг вузу, захоплюючу романтику педагогічної праці» [4].

Та що не писала преса про романтику та захоплення, у житті діяв класичний принцип філософії про практику як критерій істини. Молодь могла вступати до вишу з найчистішими переконаннями. Проте час розставляв свої наголоси. Така історія трапилася у Полтаві у 1963 р. Вона стала сюжетом для журналістської розвідки кореспондента «Радянської освіти». Уже після виходу статті, директор вишу Михайло Семиволос поставив візу на вишівському примірнику газети: «На ротаторі 50 примірників». Вона мала стати предметом широкого розголосу та уроку для студентів Полтавського педінституту.

У центрі уваги опинилися студентська виробнича практика, яка допомогла виявити хибу вибору професії. У 1963 р. до редакції республіканської газети надійшов лист, під яким підписалися 26 студентів навчального закладу. У ньому йшлося про студентку п'ятого курсу Нілу Т., яка одержала погану характеристику після практики. Дівчина тоді учителювала у Сліпчицькій школі Черняхівського району Житомирської області. У характеристиці дівчини не було жодного позитивного факту, хоча вчилася вона на «добре» та «відмінно», а педагогічну практику на IV курсі пройшла у полтавській школі також на «добре». Студенти писали листа, вимагаючи перевірити оцінки. Журналісти вирушили на розслідування та виявили неприємні факти. Жоден з недавніх колег Ніли по Сліпчицькій школі не згадав її добрим словом, хоч і визнав, що вона здібна та знаюча. Натомість у школі її знали як холодну, байдужу, зарозумілу та самозакохану. Такі епітети виявилися неочікуваними, якщо врахувати всю допомогу, яку керівництво школи виявило до дівчини, беручи її на річну практику до школи. Директор домовився за квартиру, харчування і паливо для практикантки. Та, опинившись у реальних умовах школи, Ніла розгубилася. Дівчина не впоралася з підтримкою дисципліни у класі. Кожен урок починала лише за допомогою завуча. На відміну від інших студентів, які допомагали школі, Ніла не залишила після себе жодної схеми чи приладу. Проте, залишила записані але невивчені теми з анатомії та невиконані лабораторні роботи з хімії. У характеристиці дівчини так і записали: «Показала повну невихованість. Вона не може бути вчителем радянської школи, вихователем молодшого покоління».

Звісно, що такі зауваження не змогли пройти повз керівництво вишу. Ніла перестала ходити на лекції після розмови з директором Полтавського ДПІ Михайлом Семиволосом. Товариші умовляли її повернутися, однак, дівчина відмовлялася, рівно ж як не приходила на виклики кафедри педагогіки та комітету комсомолу. Своїм листом до преси студенти вимагали (!) зарахувати Нілі практику, а директора школи зняти з роботи. Остання вимога базувалася на зауваженні Ніли, що у сільській школі учителі були у директора «під п'ятою». Одногрупники такими діями лише нашкодили. Для республіканської преси вони стали зразком пережитків у свідомості молоді: «тільки молодістю, недосвідченістю можна пояснити легковажність товаришів», які «святу дружбу підмінили міщанським приятелюванням». На думку кореспондентів, «друзі мають осудити за таку погану роботу», бо 26 друзів мали б, але не змогли вберегли педагогічну честь дівчини змолоду. Сама ж Ніла стала прикладом розвінчаної «загубленої вівці», яка зрозуміла свою непридатність вчасно завдяки педагогічній практиці. До речі, про це дівчина зізналася сама на педагогічній нараді з колегами–учителям: «Спасибі за те, що ви прищепили мені відразу до педагогічної роботи». Не дивно, що преса закликала уберегти і Нілу, і її майбутніх учнів один від одного [5].

Однією з причин таких профорієнтаційних гойдалок у виші була тогочасна практика набору студентів. Все більше й більше молодих людей у добу десталінізації приходило до педагогічного інституту із зовсім різних сфер. Та й держава встановлювала жорсткі межі набору людей з виробничим стажем. Так, у Житомирському ДПІ викладачі 1960 р. масово агітували виробничників приходити на навчання до їхнього вишу. Для цього організовували виїзди на підприємства, у колгоспи та радгоспи, на це працювала преса та радіо, проводилися спеціальні профорієнтаційні консультації для виробничників. Освітяни Житомира з 1 листопада 1959 р. організували 8–місячні підготовчі курси для виробничників. Аби підготувати їх до вступу. З–поміж 232 осіб були робітники, колгоспники та демобілізовані воїни. Майбутні абітурієнти займалися 4 рази на тиждень по 4 години. Та й студентська молодь долучилася до цього процесу із своїм запалом. Вона їздила в колгоспи та на підприємства.

Це був період, коли нове було цікавим. Робітнича молодь цікавилася студентським життям. Для них це був гарний новий досвід. Вони прагнули швидше оволодіти на практиці виробничими спеціальностями, щоб потім вміти цінувати суспільно–корисну працю. А навчання у виші для них дозволяло брати активну участь у громадській роботі [6]. Для Черкаських педагогів виробничники бачились дорослими, сформованими особистостями на противагу колишнім школярам. Як зазначали у Черкасах, у «свідомих» достатньо часу для читання художньої та навчальної літератури, відвідувати театри та кіно, виставки та музеї. Педагоги вважали, що допитливість виробничників не мала меж. А любов до педагогічної професії, яка була не природженим почуттям, могла бути вихована у виші [2].

Залучення до педагогіки осіб, сторонніх від освіти за професійною діяльністю, як і будь–яке нововведення, було цікавим спочатку. Хиби його освітяни побачили згодом. Однак, декрети центру змушували щороку лише нарощувати набір людей з виробництва. Виші намагалися хоч якось підготувати молодь до професійного учительського майбутнього. Уманський ДПІ у 1963 р. організував вступні безоплатні курси для підготовки робітничої молоді на фізико–математичний, природничий та загальнонауковий факультети 2–3– рази на місяць [8]. Такі заходи були потрібні з огляду на контингент. Наприклад, у Кременецькому ДПІ того ж таки 1963 р. зовсім різні дороги привели студентів до вишу: Галя Уздовська – колгоспниця на Рівненщині, Марія Бабич – продавець, Еразм Марценюк – мужнів на шахтах Донбасу [9]. Такий «професійний коктейль» мав колись вибухнути.

Уже тоді, 1963 р., освітяни з Донецького ДПІ нарікали на низький рівень знання студентів I та II курсів. Директор пояснював тим, що 80% з цього набору були саме виробничниками. Виявилося, що ідеї про свідомий вибір та дорослість були лише ідеями. Учительство було важко

посіяти у душу працівника заводу чи поля. Донеччани бідкалися, що п'ять років вони тримали у студентах Ніну Козему, колгоспну рахівницю. А потім зізналися: «п'ять років знадобилося, щоб довести азбучну істину: людину, яка не любить і не знає математику, справжнім фахівцем не підготувати». Освітяни були змушені визнати, що набирати виробничників до педагогічного вишу – це поповнювати його випадковими людьми, далеким від школи. Прикметно, що у сусідньому Донецькому політехнічному інституті виробничники навчалися на «відмінно». Просто, вони вчили те, що було їм потрібно без зайвого – педагогічного – вантажу [7].

Освітяни почали шукати альтернативи. В останній рік «відлиги» на шпальтах «Радянської освіти» відкрито заговорили про те, що знання мало б бути єдиною перепусткою до вишу. Проте, педагоги зауважували, що цей принцип піддали перегляду. Згідно з правилами набору, на І^курсі мали б прийняти 4/5 виробничників. Проти волі партії не підеш. Як і годиться, викладачі визнавали це положення як правильне. Досвід був перевагою спеціаліста та мав працювати на підвищення ефективності навчального процесу. Проте, працівник вишів зауважували, що 90% виробничники не мали стажу у школі чи інших освітніх закладах. Виробничий стаж нічого їм не дав окрім робочого досвіду. Значна частина виробничників при вступові демонструвала посередні знання. Чимало так і не вирівнювалося під час навчання у виші. Тому у Житомирському ДПІ замислилися над цим. Вихід для них був у тому, аби надавати перевагу звичайним абітурієнтам перед виробничниками, якщо ті демонстрували кращі знання [10]. А з ними, можливо, і любов до професії.

Список використаних джерел

1. Сухенко В., Чекмарьов В., Ватульов В. Наші претензії до університетів // Радянська освіта. – 23 березня 1957. – №12. – С.3.
2. Тевлін Я. За покликання, збагачене знаннями // Радянська освіта. – 1 лютого 1961. – №9. – С.2.
3. Стадниченко В. Знання під судом // Радянська освіта. – 20 листопада 1963. – №92. – С.2.
4. Юзвенко Л. Вантаж байдужості // Радянська освіта. – 1 червня 1963. – №43. – С.2.
5. Євгенова І. Дружба – дружбою… // Радянська освіта. – 27 квітня 1963. – №33. – С.1.
6. Осляк І. Інститутам – кращу молодь // Радянська освіта. – 6 квітня 1960. – №28. – С.2.
7. Удовиченко Є. Знання – єдина «перепустка» // Радянська освіта. – 30 січня 1963. – №8. – С.2.
8. Торгало В. Для майбутніх педагогів // Радянська освіта. – 27 лютого 1963. – №16. – С.2.
9. Мордань В. Вершини долаються в наступі // Радянська освіта. – 3 квітня 1963. – №26. – С.2.
10. Близнюк С. Чисте золото знань // Радянська освіта. – 23 вересня 1964. – №76. – С.2.

References

1. Sukhenko V., Chekmar'ov V., Vatul'ov V. Nashi pretenziyi do universytetiv // Radyans'ka osvita. – 23 bereznya 1957. – №12. – S.3.
2. Tevlin Ya. Za poklykannya, zbahachene znannyamy // Radyans'ka osvita. – 1 lyutoho 1961. – №9. – S.2.
3. Stadnychenko V. Znannya pid sudom // Radyans'ka osvita. – 20 lystopada 1963. – №92. – S.2.
4. Yuzvenko L. Vantazh bayduzhosti // Radyans'ka osvita. – 1 chervnya 1963. – №43. – S.2.
5. Yevhenova I. Druzhba – druzhboyu… // Radyans'ka osvita. – 27 kvitnya 1963. – №33. – S.1.
6. Oslyak I. Instytutam – krashchu molod' // Radyans'ka osvita. – 6 kvitnya 1960. – №28. – S.2.
7. Udovychenko Ye. Znannya – yedyna «perepustka» // Radyans'ka osvita. – 30 sichnya 1963. – №8. – S.2.
8. Torhalo V. Dlya maybutnikh pedahohiv // Radyans'ka osvita. – 27 lyutoho 1963. – №16. – S.2.
9. Mordan' V. Vershyny dolayut'sya v nastupi // Radyans'ka osvita. – 3 kvitnya 1963. – №26. – S.2.
10. Blyznyuk S. Chyste zoloto znan' // Radyans'ka osvita. – 23 veresnya 1964. – №76. – S.2.

Lukyanenko O. V., *Ph.D. in History, Senior lecturer of cultural sub–department in V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University (Ukraine, Poltava), lukyanenko.ov@gmail.com*

«My character is not suitable for teaching»: professional vocation of students of pedagogical institutes of the Ukrainian SSR of the «thaw» period (2)

The article illustrates the evolution of the career guidance of the pedagogical institutes of the Ukrainian SSR during the period of de–Stalinization (1953–1964). Application of content analysis of pedagogical the press allowed to describe the problem of conscious professional choice; to identify the «falsity» of choosing teacher's way and let compare the wish of students to go on educational work according to the distribution with avoidance of it.

Keywords: *everyday life, career guidance, student employment, Higher Pedagogical School, de–Stalinization.*

Лукьяненко А. В., *кандидат исторических наук, старший преподаватель кафедры культурологии, Полтавский национальный педагогический университет им. В. Г. Короленко (Украина, Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com*

«Мой характер не подходит для учительства»: профессиональное призвание студентов педагогических вузов УССР времён «оттепели» (2)

Иллюстрируется эволюция профориентационной работы пединститутов УССР периода десталинизации (1953–1964 гг.). Применение метода контент–анализа педагогической прессы позволило описать проблему сознательного профессионального выбора; выявить «ошибочность» выбора учительского пути, сравнить желание студентов ехать по распределению на педагогическую работу с уклонением от нее.

Ключевые слова: *повседневность, профориентация, трудоустройство студентов, высшая педагогическая школа, десталинизация.*

УДК 94(477)«1953/1964»:378

Лук'яненко О. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри культурології, Полтавський національний
педагогічний університет ім. В. Г. Короленка (Україна,
Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com

«Мій характер не підходить для вчителювання»: професійне покликання студентів педагогічних вишів УРСР доби «відлиги» (Ч. 3)

Ілюструється еволюція еволюцію профорієнтаційної роботи педінститутів УРСР періоду десталінізації (1953–1964 рр.). Застосування методу контент–аналізу педагогічної преси дозволило описати проблему свідомого професійного вибору; виявити «хибність» вибору учительського шляху, порівняти бажання студентів їхати за розподілом на педагогічну роботу з ухилянням від неї.

Ключові слова: *повсякдення, профорієнтація, працевлаштування студентів, вища педагогічна школа, десталінізація.*

У 2015 р. Міністерство освіти оприлюднило Роз'яснення щодо питань працевлаштування випускників ВНЗ. Згідно з офіційною позицією влади, обов'язкове відпрацювання упродовж трьох років або ж повне відшкодування вартості навчання випускником є порушенням його конституційного права на працю та права громадянина України на безоплатність вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах. До того ж заступниця міністра І. Совсун підкреслила, що будь–яка форма примусу студента до роботи суперечить зобов'язанню України скасувати обов'язкову працю як одного з методів мобілізації робочої сили [1]. Проте, аби зрозуміти це, Україні слід було пройти довгий і складний шлях спроб та помилок. За часів незалежності моєму поколінню доводилося вишукувати місця реального, а часом і фіктивного працевлаштування. Іншим судилося офіційно відстоювати свою позицію щодо права обирати професію. Третім за часів реформ Д. Табачника випала нагода пояснювати судді та прокурору, чому після закінчення історичного факультету вони працювали вихователями дитсадків та інтернатів, а не учителями історії. Державну машину не хвилювала проблема відсутності робочих місць. На часі стояло питання грошей. Дзеркально протилежним була ситуація з випускниками доби «відлиги». У період тоталітаризму держава виживала за рахунок мобілізації трудових ресурсів. Одним з її видів був розподіл випускників навчальних закладів. У цій розвідці ми торкнемося проблем, з якими стикалися молоді люди коли нарешті отримували диплом про вищу освіту.

Найголовнішим питанням, що поставало після останнього іспиту, був розподіл на роботу. Держава була зацікавлена у формуванні позитивної образу цього процесу. Правда, до такої собі «реклами» влада вдалася лише на початку 1960–х. Саме тоді у «Радянській освіті» з'явилися перші позитивні публікації. У головах стояли уявна добровільність, щирість вибору, вдячність за надане робоче місце тощо.

Треба відзначити, що для багатьох молодих людей це дійсно було так. Наприклад, студентка Харківського ДПІ Катерина Балабухіна процес розподілу назвала «путівкою в життя», присватавши йому вірш, який опублікували у травні 1960. У центрі твору професійна доля її однолітків, які «раптово» подорослішали і набралися педагогічного хисту. Дівчина захоплено розказувала про процес розподілу, який нагадував їй величні дії з проектування чи то військові маневри з картами, маршрутами та планами. («Наче в штабі – карта в деканаті, / Йде остання вузівська весна. / Швидко оперилися пернаті, Їм розкрилась для польоту даль ясна»). Дівчина переконує у якості отриманого знання, а також у свідомому виборі професії учителя її сучасниками. До того ж відкрито пропагується демократичність розподілу студентів. Вірш презентує його як загальні збори з пропозиціями напрямків та вільним вибором молоді майбутнього місця роботи. До речі, географічні межі виїзду були різними – від західних областей УРСР до північних міст Росії та степів Казахстану («Знають, досить в голові науки, / А в серцях натхнення для труда. / Хто в Донбас? Метнули в гору руки. / – Крим, Волинь, Сибір? Караганда?»). у творі постає питання молодечого авантюризму, готовності до змін та нових звершень. Окремо стверджується надія на те, що вся країна «від Москви до самих до окраїн» була рада бачити у своїх школах молодь («…І немов збентежені рої, / Знову й знов здіймаються розмови: / Хочеться ж піти в усі краї, / Й всі краї прийняти нас готові») [2].

Окремі виші, аби підтримувати позитивний імідж роботи за розподілом, проводили постійний моніторинг роботи своїх випускників. Так, у 1964 р. у Житомирському ДПІ постійно оновлювали стенд «Майстри педагогічно справи Житомирщини». На ньому з'являлася інформація про випускниць, досвідчені і молодих вчительок області.

Виш проводив листування з директорами шкіл, вчителями, досліджують умови праці молоді, труднощі та рівень теоретичної підготовки своїх випускників. Частими стали запрошення розподілених студентів на зустрічі з колишніми наставниками та прийдешнім поколінням. Скажімо, у роботі конференції учителів–початківців того ж року у Житомирі взяли участь 400 нещодавніх випускників педінституту [7].

Проте, така кампанія по захисту ідеалів професійного розподілу стала радше відповіддю на хиби у цьому процесі, аніж цілеспрямованою кампанією по завоюванню людського розуміння. Статті про невдале професійне становлення розподілених студентів з'явилися у пресі набагато раніше від перших величальних публікацій. Найпершою ластівкою було повідомлення про долю випускниці Харківського ДПІ іноземних мов у січні 1957. Стаття сама собою була присвячена проблемі широкого профіля підготовки учителя. Автор намагався довести доцільність поєднання учителя української мови та літератури та учителя іноземної мови. Проте, у публікації нас зацікавило пристосування молодого педагога до умов роботи. Студентки С. працювала в одному з сіл Харківщини. У класі дівчини після року роботи нарахували 10 невстигаючих учнів. Проте, причина цього, на думку дівчини, була у тискові з боку начальства. Сама вона писала наставникам у педінститут: «Про мене вже «згадують» на засіданнях педагогічної ради. А найбільше мене обурює грубе втручання в мою роботу, спонукання виставляти за чверть лише позитивні оцінки…» [10].

Можливо, саме через таке ламання через коліно волі молодого учителя, багато хто розчаровувався в обраному шляхові. Для одних важко було винести диктат керівництва, іншим не вистачало зарплатні, треті нарешті відкрито заговорили про хибність педагогічного професійного вибору. У тому ж 1957 р. освітяни обурювалися поведінкою випускниці Черкаського педінституту Раїси Колодкіної. Вона працювала учителькою хімії у школі села Дубіївка Черкаського району, та потім захотіла працювати товарознавцем в облкнигторгові. Освітян зауважували, що приймали дівчину на роботу за умови роботи на найвищу ставку, проте дівчина відмовилася від класного керівництва та освітньо–культурної роботи з колгоспниками. Педагоги запитували себе: «Що ж змусило молоду вчительку раптом змінити свою професію?». Відповідь для них була очевидною: «тільки одна обставина: любов до грошей». Та дівчина вголос мотивувала це інакше: «Не треба разом з учнями працювати на дослідній ділянці, не поблякне манікюр» [11].

Молодий спеціаліст мав відчувати себе потрібним. Принаймні, до початку роботи в реальних умовах. Так, у липні 1960 р. педагогічному загалу повідомлялося про черговий випуск у Київському ДПІ. Того року 274 кваліфікованих учителів фізики, мови й літератури, з яких 40 студентів були з дипломами відзнакою, мали поїхати на роботу в Сумську, Полтавську, Чернігівську та Черкаську області. І, як переконувала дирекція, «куди б вони не приїхали, їх з задоволенням приймуть учительські колективи, бо в інституті вони здобули добру, ґрунтовну підготовку для виховання нового комуністичного покоління» [3]. Це було щось більше за церемонію випуску. Це було програмування на успіх на новому робочому місці, навіювання правильності вибраного шляху. Схожі церемонії відправлення нового педагогічного десанту відбувалися по всій УРСР. Наприклад, в Умані в міському будинку культури 92 молодих людини з 23 випуску учителів дали прощальний концерт перед відправкою в різні області України. Головними гаслами на ньому, звісно, були обіцянки плідної роботи за призначенням [4].

Цілком логічним було питання, чи на довго вистачало цього молодечого запалу. Довга дорога до місця роботи, важкі матеріальні умови, стреси робочих буднів мали б датися в знаки. Проте, у молодого радянського учителя все повинно було йти добре. Преса підхоплювала найяскравіші приклади і підносила їх в очах інших. Так, у грудні 1961 р. на шпальтах видання з'явився майже пропагандистський лист колишньої студентки Ніжинського педінституту Тамари Анохіної. Вона адресувала його своїм викладачам на фізмат зі станції Сімекіно біля Краснодону Луганській області, де працювала за розподілом. Дівчина переконувала: «Енергії на все вистачає. Тільки учителі дивуються, що я завжди весела і кажуть, що це поки молода ти, тому що перший рік працюю. Думаю, що вини помиляються» [5].

Ставлення було цілком зрозуміле. Старші колеги уже втомилися боротися з бюрократією та матеріальними труднощами у середній школі. Нове поповнення ще вірило у зміни в добу Хрущовських реформ. Та й у багатьох школах до заповзяття молодого покоління ставилися не з таким песимізмом. Скажімо, студентки Кіровоградського ДПІ Євгенія Корнійченко та Неля Суменко у 1963 р., працюючи за розподілом у Дніпропетровську та у селі Тисмениця Волинської області відповідно, зауважували: «ми тут як вдома – допомога щира, рекомендації дають гарні» [6]. У щирість допомоги варто вірити, бо у селах як не де молодого спеціаліста дійсно чекали. Такий кругообіг спеціаліста у природі «село–виш–село» мав бути ідеальним. Прикладом був Микола Цибульський. Кореспонденти «Радянської освіти» наголошували, що в автобіографії хлопця було всього декілька рядків: закінчив сільську школу, працював у колгоспі, вчився в інституті та проходив практику у сільській школі. Як наснага іншим, мали звучати слова керівництва радгоспу «Устинівський» с. Криничне Устинівського району Кіровоградщини: «Повертайся до нас, місце буде» [8]. Схожий посил був у вірші студента–випускника 1964 р. Василя Пригоровського «Студентське». Він доносив читачам, що педагогічна молодь мала як свята чекати розподілу («Зацвітає пробуджений сад, / Мов чекає кого на побачення. / А мені треба йти в деканат, / І мені і тобі – за призначенням».). А найбільше – це усвідомлене бажання піднімати освіту глухих селах («Я розкрив на подвір'я вікно, / Де сплелись вишеньки з абрикосами. / Ой, як добре, що ми у одно / У село із тобою попросимось…») [9].

Проблема розподілу в село, яке так намагалися рекламувати владні органи, насправді була не такою райдужною. Навіть секретар Львівського промислового обкому партії В. Маланчук закидав освітянам області у 1963 р., що «молоді спеціалісти після закінчення вузу всю свою енергію й «творчість» скеровує на розшуки «теплого містечка» відмовляється від праці за призначенням». За його даними, у 1962 р. 7% учителів не доїхали до шкіл Львівщини на роботу лише з одного Львівського державного університету [14]. Це не було дивним явищем.

Реальні умови життя випускників в умовах сільської школи вимагали відповіді. На початку 1960–х все частіше лунали зауваження, що молоді люди не хочуть їхати в село, бо там їх не забезпечували житлом. Прикладом у 1963 р. послугувало подружжя Підгайних – випускників Черкаського ДПІ. Вони працювали у середній школі села Шляхова Бершадського району Вінницької області. Молодих спеціалістів по приїзду по розподілу так ніхто й не прихистив. Вони не перший рік жили у дорогій найманій приватній квартирі. Хоча й кореспондент просив попри всі труднощі подивитися на їхній бадьорий настрій та бойовий дух молоді, «яка вміє долати труднощі та своєю чесною працею наближала багате завтра» [13].

Молодь, можливо, була б і рада працювати у школі, та ситуація з робочими місцями на ділі виявлялася такою, що маємо нині. Випускалося більше спеціалістів, ніж цього потребувала тогочасна школа. Гарною ілюстрацією цього була розповідь про професійні митарства випускниць–хіміків1963 р. Ворожбит і Цупак. Дівчат відправили на роботу у різні райони Львівщини. Ті виїхали радісно, бо «признання – зігріває серце, бентежить груди світлими надіями…». Надії розлетілись на друзочки дуже швидко. Школи працювали за різними планами, та обом дівчатам запропонували лише по 4 години хімії та довантажили на вибір біологією, співами або фізичним вихованням. Того року. з 29 вчителів хімії лише 16 одержали призначення за профілем. Часом в облвно до ладу не знали, де були потрібні викладачі окремих спеціальностей [15].

Не даремно проректор Миколаївського ДПІ В. Демиденко зауважував у 1963 р., що було б добре, коли б педвузам надавали право посилати кращих випускників саме до міських шкіл: «Закінчує інститут хороший спеціаліст, а ми його – в якесь найвіддаленіше село. Хіба ж це стимул?» [12]. Тому й так часто вихованці вишу кидали школу, пропрацювавши всього 1–2 роки. Випускники фізмату йшли на підприємства та в установи, учителі фізичного виховання – на тренерські посади або ж куди завгодно, але не в школу. А тих, хто йшов, за словами керівника вишу, в школах погано зустрічали старші колеги [12]. Життя вкотре позувало, що радянська пропаганда була набагато мальовничішою за реальність, у якій доводилося починати професійне життя колишнім студентам педагогічних інститутів УРСР.

Список використаних джерел

1. Роз'яснення щодо питань працевлаштування випускників ВНЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/files/normative/2015–07–01/4123/lmon_309.pdf
2. Балабухіна К. Путівка в життя // Радянська освіта. – 25 травня 1960. – №42. – С.4.
3. Ігнатенко П. В добру путь // Радянська освіта. – 9 липня 1960. – №55. – С.2.
4. Торгало В. Новий загін учителів // Радянська освіта. – 20 липня 1960. – №58. – С.2.
5. Пінчук Т. Листи Тамари // Радянська освіта. – 23 грудня 1961. – №101. – С.2.
6. Бойченко М. В школу прийшли молоді вчительки // Радянська освіта. – 9 жовтня 1963. – №80. – С.3.
7. Осляк І. Тут кується зміна // Радянська освіта. – 25 березня 1964. – №25. – С.2.
8. Моторний О. Випускники їдуть на село // Радянська освіта. – 27 червня 1964. – №51. – С.2.
9. Пригоровський В. Студентське // Радянська освіта. – 27 червня 1964. – №51. – С.2.
10. Багатов М. Використати широкі можливості // Радянська освіта. – 12 січня 1957. – №2. – С.3.
11. Глибчак Н., Дука М. Чого не помічають в інституті // Радянська освіта. – 16 лютого 1957. – №7. – С.3.
12. Юзвенко Л. Вантаж байдужості // Радянська освіта. – 1 червня 1963. – №43. – С.2.
13. Каун В. Романтика землі // Радянська освіта. – 15 червня 1963. – №47. – С.2.
14. Маланчук В. Берегти честь змолоду // Радянська освіта. – 7 вересня 1963. – №71. – С.2.
15. Стадниченко В. Знання під судом // Радянська освіта. – 20 листопада 1963. – №92. – С.2.

References

1. Roz'yasnennya shchodo pytan' pratsevlashtuvannya vypusknykiv VNZ [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://old.mon.gov.ua/files/normative/2015–07–01/4123/lmon_309.pdf
2. Balabukhina K. Putivka v zhyttya // Radyans'ka osvita. – 25 travnya 1960. – №42. – S.4.
3. Ihnatenko P. V dobru put' // Radyans'ka osvita. – 9 lypnya 1960. – №55. – S.2.
4. Torhalo V. Novyy zahin uchyteliv // Radyans'ka osvita. – 20 lypnya 1960. – №58. – S.2.
5. Pinchuk T. Lysty Tamary // Radyans'ka osvita. – 23 hrudnya 1961. – №101. – S.2.
6. Boychenko M. V shkolu pryyshly molodi vchytel'ky // Radyans'ka osvita. – 9 zhovtnya 1963. – №80. – S.3.
7. Oslyak I. Tut kuyet'sya zmina // Radyans'ka osvita. – 25 bereznya 1964. – №25. – S.2.
8. Motornyy O. Vypusknyky yidut' na selo // Radyans'ka osvita. – 27 chervnya 1964. – №51. – S.2.
9. Pryhorovs'kyy V. Student·s'ke // Radyans'ka osvita. – 27 chervnya 1964. – №51. – S.2.
10. Bahatov M. Vykorystaty shyroki mozhlyvosti // Radyans'ka osvita. – 12 sichnya 1957. – №2. – S.3.
11. Hlybchak N., Duka M. Choho ne pomichayut' v instytuti // Radyans'ka osvita. – 16 lyutoho 1957. – №7. – S.3.
12. Yuzvenko L. Vantazh bayduzhosti // Radyans'ka osvita. – 1 chervnya 1963. – №43. – S.2.
13. Kaun V. Romantyka zemli // Radyans'ka osvita. – 15 chervnya 1963. – №47. – S.2.
14. Malanchuk V. Berehty chest' zmolodu // Radyans'ka osvita. – 7 veresnya 1963. – №71. – S.2.
15. Stadnychenko V. Znannya pid sudom // Radyans'ka osvita. – 20 lystopada 1963. – №92. – S.2.

Lukyanenko O. V., *Ph.D. in History, Senior lecturer of cultural sub–department in V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University (Ukraine, Poltava), lukyanenko.ov@gmail.com*

«My character is not suitable for teaching»: professional vocation of students of pedagogical institutes of the Ukrainian SSR of the «thaw» period (P. 3)

The article illustrates the evolution of the career guidance of the pedagogical institutes of the Ukrainian SSR during the period of de–Stalinization (1953–1964). Application of content analysis of pedagogical the press allowed to describe the problem of conscious professional choice; to identify the 'falsity' of choosing teacher's way and let compare the wish of students to go on educational work according to the distribution with avoidance of it.

Keywords: *everyday life, career guidance, student employment, Higher Pedagogical School, de–Stalinization.*

Лукьяненко А. В., *кандидат исторических наук, старший преподаватель кафедры культурологии, Полтавский национальный педагогический университет им. В. Г. Короленко (Украина, Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com*

«Мой характер не подходит для учительства»: профессиональное призвание студентов педагогических вузов УССР времён «оттепели» (Ч. 3)

Иллюстрируется эволюция профориентационной работы пединститутов УССР периода десталинизации (1953–1964 гг.). Применение метода контент–анализа педагогической прессы позволило описать проблему сознательного профессионального выбора; выявить «ошибочность» выбора учительского пути, сравнить желание студентов ехать по распределению на педагогическую работу с уклонением от нее.

Ключевые слова: *повседневность, профориентация, трудоустройство студентов, высшая педагогическая школа, десталинизация.*

* * *